

Variasi vokal dan diftong Bahasa Melanau Sarawak

Norfazila Ab. Hamid , Shahidi A.H., Wan Robiah Meor Osman

Pusat Kajian Bahasa, Kesusasteraan dan Kebudayaan Melayu, Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan,
Universiti Kebangsaan Malaysia

Correspondence: Shahidi A.H. (email: zedic@ukm.edu.my)

Received: 14 September 2023; Accepted: 25 October 2023; Published: 30 November 2023

Abstrak

Kajian ini melihat variasi vokal dan diftong bahasa yang wujud dalam bahasa Melanau di Sarawak. Tujuh kawasan bahasa Melanau yang telah dipilih bagi kajian ini ialah Melanau kawasan Mukah (MKM), Matu (MKMT), Dalat (MKDT), Igan (MKI), Oya (MKO), Balingian (MKB), dan Daro (MKDA). Hasil variasi turut dibuat pengelompokan. Pendekatan yang dimanfaatkan dalam kajian ini adalah pendekatan struktural. Pendekatan ini dipilih atas dasar keupayaannya menggambarkan persamaan dan perbezaan beberapa ciri bunyi yang wujud dalam bahasa Melanau di kawasan kajian. Dari segi bunyi kajian ini meneliti penyebaran vokal pada posisi awal, tengah, dan akhir kata dalam ketujuh-tujuh kawasan kajian. Kajian ini mendapati berdasarkan kesejajaran dalam perkataan tertentu dan pada posisi tertentu, bunyi vokal [i] pada posisi akhir kata sejajar dengan [ey] dan [e], bunyi [u] pada posisi akhir kata sejajar dengan [-o, -aw, -oΩ, -□], manakala bunyi [e] pada posisi akhir kata sejajar dengan [-i, -ay, -E], bunyi [E] sejajar dengan [i, e, ay], dan bunyi [a] sejajar dengan [↔] dan [ah]. Justeru, varian dialek Melanau di tujuh kawasan kajian ini dapat diklasifikasikan kepada tiga kelompok besar iaitu pertama, kelompok Matu-Daro, kedua, kelompok Mukah-Igan-Oya-Dalat, dan ketiga kelompok Balingian.

Kata kunci: Kualitatif, Melanau, struktural, variasi, vokal

Variations of vowel and diphthongs in the Language of Melanau Sarawak

Abstract

This study looks at the vowel and diphthong variations that exist in Melanau languages in Sarawak. The seven Melanau language areas that have been selected for this study are the Melanau areas of Mukah (MKM), Matu (MKMT), Dalat (MKDT), Igan (MKI), Oya (MKO), Balingian (MKB), and Daro (MKDA). Variation results are also grouped. The approach used in this study is a structural approach. This approach was chosen based on its ability to describe the similarities and differences of some sound characteristics that exist in the Melanau language in the study area. In terms of sound, this study examines the spread of vowels at the beginning, middle, and end of words in the seven study areas. This study found that based on alignment in certain words and in certain positions, the vowel sound [i] at the end of the word is aligned with [ey] and [e], the sound [u] at the end of the word is aligned with [-o, -aw, -oΩ, -□], while the sound [e] at the end of the word is

aligned with [-i, -ay, -E], the sound [E] is aligned with [i, e, ay], and the sound [a] is aligned with [↔] and [ah]. Thus, the Melanau dialect variants in the seven study areas can be classified into three large groups, namely the first, the Matu-Daro group, the second, the Mukah-Igan-Oya-Dalat group, and the third, the Balingian group.

Keywords: Qualitative, Melanau, structural, variation, vowels

Pengenalan

Bahasa dalam sesebuah masyarakat mempunyai pelbagai variasi. Dalam ruang lingkup *repertoire* komunikasi yang dinyatakan oleh Muriel Saville-Troike (1991: 54-55), variasi bahasa meliputi dialek kawasan dan dialek sosial atau bahasa dan laras yang pelbagai. Sifat dan kepelbagaian ini, mempunyai kaitan dengan organisasi sosial kumpulan yang terbabit. Bahasa berkaitan dengan pekerjaan, khusus tentang agama, bahasa rahsia, dan bentuk-bentuk yang lain juga termasuk dalam kepelbagaian yang diperkatakan. Bagi Fillmore (1968: 7-11), struktur binaan bahasa seseorang atau sesebuah masyarakat mempengaruhi cara bagaimana seseorang atau sesebuah masyarakat itu mengetahui dan memahami alam sekitarnya.

Variasi bahasa ini jelas memperlihatkan bahawa variasi sentiasa wujud dalam sesuatu bahasa atau dialek. Kepelbagaian atau variasi sesuatu bahasa atau dialek ini, wujud disebabkan oleh beberapa faktor seperti faktor sosial, kawasan, geografi, budaya, dan sebagainya. Walaupun berlakunya variasi dalam sesuatu bahasa atau dialek, namun penutur bahasa atau dialek-dialek ini saling memahami antara satu sama lain. Pemahaman ini berdasarkan ciri-ciri linguistik yang sama dari aspek fonologi, morfologi, dan sintaksis. Dialek-dialek dalam sesuatu bahasa itu mempunyai banyak persamaan dan perbezaan antara satu sama lain. Mengikut Asmah Hj. Omar (1985: 112), persamaan yang wujud menggambarkan dialek-dialek tersebut mengekalkan ciri-ciri warisan yang diwarisi bersama. Manakala, perbezaan pula menunjukkan dialek-dialek itu telah mengalami perkembangan secara tersendiri dan terpisah daripada dialek-dialek yang lain.

Oleh itu, dalam makalah ini beberapa kajian tentang bahasa Melanau telah dilakukan, namun kajian dari aspek variasi atau kepelbagaian bahasa berdasarkan kawasan belum lagi dilakukan dengan terperinci. Justeru, kajian ini akan meneliti variasi yang wujud dalam bahasa Melanau yang digunakan di tujuh kawasan iaitu kawasan Mukah, Matu, Dalat, Igan, Oya, Balingian, dan Daro dari aspek ciri fonetik dan fonologi. Oleh itu, objektif kajian ini ialah i) memaparkan penyebaran serta kesejajaran bunyi vokal dan diftong mengikut kawasan, dan ii) menyerlahkan pengelompokan hasil perbandingan antara varian.

Ulasan kosa ilmu

Berdasarkan penelitian yang telah dibuat, didapati sememangnya telah wujud beberapa kajian tentang bahasa Melanau. Namun begitu, kajian sebelum ini tidak ada yang menyentuh atau membincangkan aspek variasi yang wujud dalam bahasa Melanau secara terperinci. Oleh itu, dalam makalah ini, kajian kepustakaan varian Melanau (VM) dibahagikan¹ kepada empat jangka masa kajian iaitu:

- i. Kajian awal VM,
- ii. Kajian VM yang dijalankan di antara tahun 1950-an - 1970-an,

- iii. Kajian VM yang dijalankan di antara tahun 1980-an - 1990-an,
- iv. Kajian VM yang terkini iaitu di antara tahun 2000 - 2020-an.

Golongan pendakwah beragama Kristian merupakan antara pengkaji yang awal mengkaji varian Melanau. Penelitian yang golongan ini berfokus kepada keadaan ataupun kehidupan dalam masyarakat tersebut. Elemen bahasa yang disentuh hanyalah melibatkan pengumpulan terhadap beberapa kosa kata (lihat kajian Brooke (dalam Ling Roth, 1896), Sir. Spencer St. John (dalam Ling Roth, 1896: cxix-cxxiii) dan Hupe (dalam Ling Roth, 1896).

Pada permulaan abad ke-19, telah memperlihatkan kemajuan daripada aspek kajian dengan membuat pengumpulan kosa kata dan memasukkan penelitian terhadap ilmu perbandingan. Elemen perbandingan ini bolehlah dilihat dalam kajian yang dilakukan oleh Burns (dalam Ling Roth, 1896: cv-cviii), dan Swettenham (dalam Ling Roth, 1896: clvii-clx). Kesenambungan kajian diteruskan lagi oleh pengkaji antropologi dan pegawai awam. Kajian ini dilaksanakan oleh Ray (1913), iaitu pengkaji dalam bidang antropologi serta Richard & Jaro (1930). Seterusnya, kajian awal abad ke-20 yang dimuatkan dalam ulasan kosa ilmu ini bermula pada tahun 1913 oleh Sidney Ray, iaitu seorang ahli antropologi dan kajian Richard & Jaro pada tahun 1930. Sidney Ray bukanlah seorang ahli linguistik komparatif, namun begitu beliau cuba menerapkan ilmu perbandingan ini dalam kajiannya. Sebagai contoh Ray telah menyusun satu daftar kata perbandingan bahasa-bahasa Borneo yang merangkumi beberapa aspek kata, misalnya kata ganti nama diri, kata ganti nama tunjuk, kata tanya dan kata bilangan kardinal dan ordinal (sila lihat Ray, 1913: 53-64). Penelitian data kajian Ray (1913) yang berjaya diperoleh tidak menyentuh analisis aspek linguistik. Begitu juga Richards & Jaro (1930), hanya membuat kajian di kawasan Mukah.

Kajian terhadap VM ini terus berkembang sekitar tahun 1950-an – 1970-an. Kajian ini dilanjutkan lagi melalui usaha kajian yang telah dilaksanakan oleh kajian Richard & Jaro (1954), Cense & Uhlenbeck (1958), Newington (1961) dan Barnes (1966), Clayre (1970), Blust (1974), Clayre (1975), Hudson (1978) dan King (1978). Kajian pada tahun 1950-an – 1970-an ini lebih terarah kepada bidang linguistik. Kupasan kajian VM yang dilakukan oleh Cense & Uhlenbeck (1958), ialah berkaitan ulasan yang lengkap mengenai kajian bahasa yang terdapat di Pulau Borneo yang dilakukan sebelum ini. Sebagai sebuah tulisan yang lebih berbentuk ulasan, pandangan, pendapat, ataupun idea mereka mengenai VM ini, kajian mereka boleh disifatkan agak terhad. Selain itu, kajian ini boleh dilabelkan sebagai sebuah kompilasi kajian lama yang telah diselidiki dan diimbau semula oleh kedua orang pengkaji ini tanpa mengupas kajian ini dari sudut fonologi. Selanjutnya, kajian Clayre (1970) cuba membuat satu sistem ejaan dalam bahasa Melanau yang berfokus di kawasan Dalat. Permasalahan yang timbul dalam kajian ini ialah pengkaji menganggap kajian ini adalah longgar, memandangkan kajian beliau hanya bersifat sepintas lalu tentang bahasa Melanau di Dalat dengan hanya membicarakan tentang beberapa aspek tentang item leksikal bagi melambangkan item leksikal bahasa Melanau. Kajian Clayre, bolehlah dianggap sebagai satu cubaan awal dalam mengkaji bahasa Melanau ini dan memerlukan kesinambungan kajian terhadap bahasa ini pada masa dengan membuat kajian terhadap beberapa kawasan Melanau yang lain.

Seterusnya, kajian Hudson (1978), turut menyentuh kajian berkaitan ilmu perbandingan. Dalam kajiannya, Hudson cuba membuat pengelasan VM ini dan telah labelkan varian Rajang mempunyai masalah kerana hasil analisisn beliau mendapati peratusan yang diperoleh adalah rendah. Selain itu, jumlah penentuan untuk inventori kosa kata Melanau agar kabur dan sukar ditentukan. Kenyataan yang diberikan oleh Hudson ini tidak disandarkan dengan justifikasi yang kukuh berdasarkan ilmu linguistik. Oleh itu, kajian ini boleh disifatkan sebagai satu kajian yang melepaskan batuk di tangga. Hudson meletakkan kelompok di Sungai Rajang sebagai berpendapatan rendah yang terdiri daripada Melanau Kanowit dan Tanjong. Ini juga boleh

disifatkan sebagai satu kajian yang melepaskan batuk di tangga. Pendapat Hudson (1978) dilihat seiring dengan Blust yang mentafsirkan Bintulu sebagai salah satu pecaham kelompok berbeza dengan varian-varian bahasa Melanau yang lain.

Kajian Asmah (1983), merupakan kajian permulaan yang diambil oleh pengkaji bagi kajian VM dalam era 1980-an – 1990-an. Dalam era ini, terdapat tujuh buah kajian yang telah dirujuk (Asmah (1983), Aloysius Dris (1989), Charles Tenggoi Aseng (1989), Morris (1989), Zaini Ozea (1989), Asmah (1994), dan Kroeger (1998)). Asmah (1983), didapati hanya menyentuh kajian secara sepintas lalu berkaitan bahasa Melanau di Bintulu. Dan sudah tentulah hujah yang dikemukakan oleh beliau agak longgar. Asmah dalam kajiannya telah melihat beberapa kata itu, diujarkan oleh penutur dikawasan Bintulu dan semuanya bertutur dengan dialek yang sama. Atas wajarlah ini, menyebabkan ketidak perincian kajian yang telah berlaku dalam kajian ini kerana tidak melibatkan kawasan varian Melanau yang lain. Kajian Asmah (1983) dan Clayre (1970) ini wajarlah dianggap sebagai satu usaha awal dalam mengkaji bahasa Melanau ini dari sudut bahasa dan memerlukan kesinambungan untuk mengkaji dari sudut bahasa di VM yang lain.

Begitu juga dengan kajian Zaini Ozea (1989), bolehlah disifatkan seperti kajian yang hanya memerihalkan data yang diperoleh berdasarkan pemerhatian sahaja. Melalui pemerhatian, Zaini cuba membuat klasifikasi terhadap bahasa Melanau. Namun begitu, sukar untuk dijelaskan terhadap pengelompokan yang dilaksanakan oleh Zaini kerana cerakinan beliau tidak berlandaskan bukti linguistik dan hanya melalui pemerhatian semata-mata. Pada tahun 1994, Asmah (1994) dalam kajiannya yang berjudul "*Bahasa-bahasa bumiputera di Sarawak*" ini, beliau telah membuat kajian terhadap beberapa bahasa yang terdapat di Sarawak. Antara bahasa yang dikaji oleh beliau ialah, bahasa Bidayuh, Melanau, Kayan, Kenyah, Kelabit, Penan, Iban, Narom, Selakau, Bintulu, Mirik, Baketan, Melayu, dan Bisayah. Asmah (1994) telah membuat pengelompokan pelbagai bahasa yang terdapat Borneo Sarawak ini. Untuk memperkemas lagi hujah dalam kajiannya, Asmah telah menjadikan bahasa Melanau sebagai penanda arasnya bagu membuat pengelompokan ini. Namun begitu, pengelompokan bahasa Melanau yang dijadikan asas kayu ukur oleh Asmah (1994) adalah tidak telus kerana beliau mengambil penggolongan ini daripada kajian Zaini (1989). Pengkaji melabelkan tidak telus kerana pengelompokan yang dilakukan oleh Zaini tidak bersandarkan dengan bukti linguistik malahan berdasarkan pemerhatian sahaja.

Kajian Kroeger (1998) cuba untuk membuat klasifikasi dalam bahasa Melanau. Klasifikasi yang cuba diketengahkan oleh Kroeger (1998) ini adalah hasil pengamatan serta analisis yang dilakukan terhadap kajian yang telah dilaksanakan oleh Blust (1974), Hudson (1978) dan Zaini Ozea (1989). Di akhir penulisannya Kroeger (1998), telah menyarankan agar kajian akan datang perlu menyelesaikan isu utama iaitu hubungan antara bahasa yang terdapat di Sarawak yang lain dengan muara sungai Baram dan Rejang. Clayre (1975) telah memberikan penjelasan terperinci tentang salah satu dialek Melanau; kajian yang mendalam perlu dilakukan. Seterusnya, kesinambungan kajian yang boleh dianggap satu cubaan pertama kajian terhadap VM ini dari sudut ilmu perbandingan adalah amat bermakna dalam kajian VM terkini (2000-2010) ini. Kajian ini boleh dianggap satu cubaan yang berani yang telah dilakukan oleh Chou Shu Hsiu (2002) membuat rekonstruksi bahasa Melanau. Kajian beliau apa yang diutarakan ialah pendekatan leksikon statistik yang digunakan oleh beliau yang hanya mengandaikan perkongsian kata-kata kognat. Sekiranya dua atau tiga kawasan yang memperlihatkan perkongsian peratusan kata-kata kognat yang rendah, tiga kawasan daripada sebelas kawasan tersebut boleh dianggap 3 kawasan bahasa yang berbeza. Sebenarnya, kayu ukur untuk membuat rekonstruksi terhadap sesuatu bahasa yang menggunakan pendekatan leksikon statistik ini ada kelemahannya.

Kajian Norfazila & Rahim Aman (2016) menyentuh aspek distribusi fonem dengan hanya menyentuh satu VM iaitu di Mukah, Norfazila Ab. Hamid, Rahim Aman & Shahidi A.H. (2018) ialah usaha untuk merekonstruksi bahasa Melanau yang melibatkan 13 VM dan tidak menyentuh perihal distribusi fonem konsonan. Oleh itu, apa yang boleh disimpulkan di sini, kajian lampau berkaitan VM ini mengesahkan bahawa belum ada kajian yang menyentuh aspek variasi VM ini. Namun begitu, kajian terdahulu ini tidaklah dilabelkan sebagai tidak menyeluruh dan tepat, tetapi eloklah kiranya dapat menyentuh aspek lain yang lebih menyeluruh dari aspek linguistik terhadap keseluruhan VM yang ada di Sarawak. Makanya, wajarlah kajian ini menyentuh variasi vokal dan diftong terhadap tujuh VM melalui pendekatan struktural.

Metodologi penyelidikan

Kajian berkaitan “Variasi Vokal dan Diftong Bahasa Melanau Sarawak” ini memanfaatkan sepenuhnya kaedah kajian kepustakaan dan kaedah kajian lapangan. Kedua-dua ini diperlukan demi memperoleh satu dapatan yang dapat dipertanggungjawabkan.

Kajian kepustakaan

Kajian kepustakaan adalah salah satu kaedah utama dalam memperoleh maklumat tentang selok-belok variasi bahasa ini. Kaedah ini ialah yang digunakan oleh seseorang pengkaji untuk mendapatkan data dan bukti melalui kajian ke atas dokumen dan rekod (Mohd Sheffi 1991: 41). Dalam kajian ini, kajian kepustakaan dilakukan untuk mencari maklumat-maklumat penting, seperti latar belakang masyarakat Melanau. Kaedah kepustakaan membantu pengkaji memperoleh maklumat terperinci berkaitan ilmu perbandingan dan dialek. Aktiviti pembacaan membolehkan pengkaji memperoleh maklumat terkini ilmu dialektologi di samping memperkukuhkan kejituan penyelidikan.

Kajian lapangan

Kerja lapangan signifikan dalam membantu pengkaji memperoleh maklumat serta data kajian yang kukuh dan selari dengan objektif kajian. Antara aspek yang di beri tumpuan dalam kajian lapangan ialah pemilihan senarai kata (soal selidik), justifikasi lokasi kajian dan skop kajian, penentuan informan, pencuplikan dan pemaparan data serta analisis data.

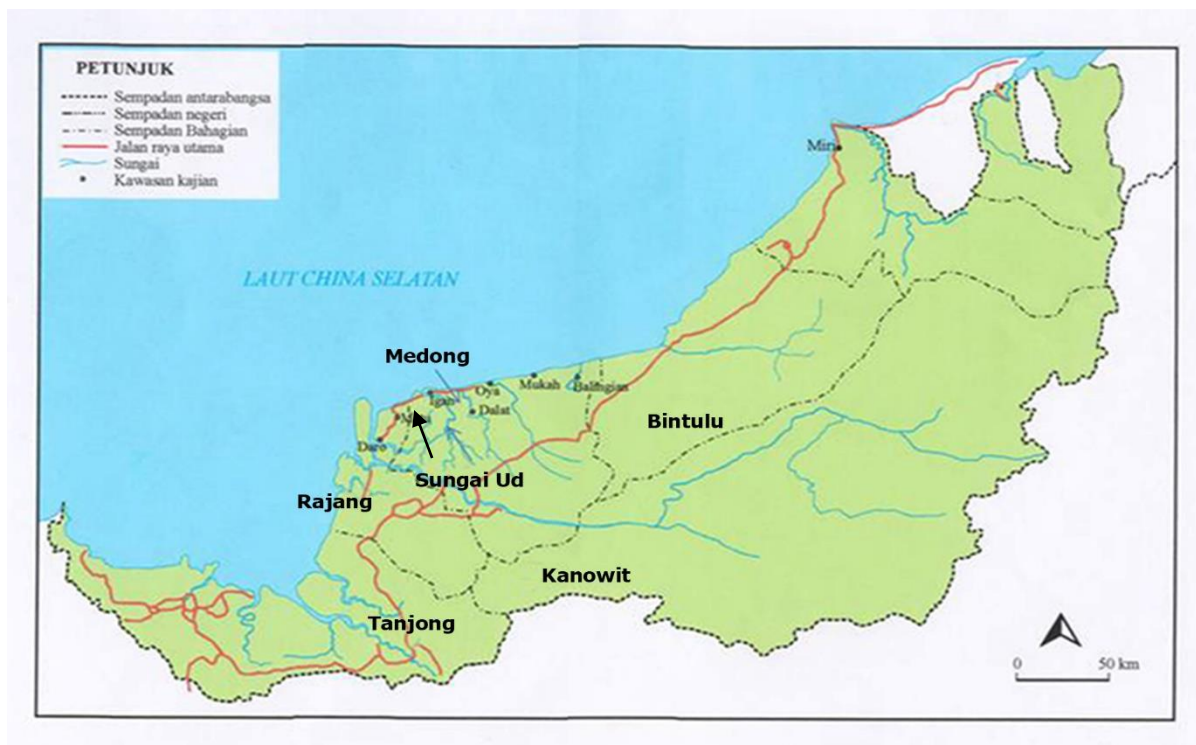
Pemilihan senarai kata

Kajian ini memanfaatkan soal selidik berasaskan senarai kata swadesh yang telah telah diubahsuai (supaya bersesuaian dengan masyarakat yang dikaji) (lihat juga, Kaharuddin & Rahim, 2011, Norfazila Ab. Hamid, 2014, 2019 dan 2020, Norfazila & Rahim, 2015, 2016 dan 2017, Norfazila et al. 2017, 2018 dan 2022). Senarai kata ini mengandungi 477 leksikal (mencakupi 12 domain makna leksikal) dan diajukan senarai ini oleh pengkaji kepada informan di lapangan kawasan kajian.

Pemilihan kawasan dan batasan kajian

Kajian ini merupakan satu kajian bersifat deskriptif. Sasaran kajian, hanya melibatkan tujuh kawasan bahasa Melanau walaupun kawasan bahasa Melanau ini lebih luas. Oleh itu, tujuh kawasan Melanau dijadikan fokus kajian. Kawasan kajian yang dipilih ini ialah Melanau kawasan Mukah (Kampung Telian Ulu), Matu (Kampung Jemoreng Matu), Dalat (Kampung Medong), Oya (Kampung Kuala Hilir), Igan (Kampung Tengah), Balingian (Kampung Masjid), dan Daro (Kampung Panchor). Bagi mendapatkan data yang diperlukan, satu kampung dipilih untuk mewakili satu kawasan. Kawasan ini dipilih sebagai kawasan kajian kerana tujuh kawasan ini terpisah antara satu dengan yang lain oleh faktor geografi iaitu dipisahkan oleh sungai dan memperlihatkan variasi dalam bahasa Melanau itu sendiri.

Kepelbagaian atau variasi yang diteliti dalam kajian ini hanyalah dari aspek fonetik dan fonologi berlandaskan pendekatan struktural sedangkan aspek semantik, sintaksis, dan morfologi tidak disentuh. Rajah 1 memperlihatkan ketujuh-tujuh kawasan VM yang dijadikan asas kajian.

Rajah 1. Kawasan kajian varian Melanau

Pengumpulan data

Pada dasarnya, penggunaan kaedah yang bersesuaian dalam pencuplikan data akan menentukan kekuatan data lapangan yang diperoleh. Data yang diperoleh oleh pengkaji ialah melalui penggunaan bahasa secara lisan. Teknik yang diaplikasikan ketika pencuplikan data merangkumi temu bual, rakaman dan pemerhatian ikut serta.

Berdasarkan kaedah temubual, soalan yang diajukan kepada informan adalah melibatkan senarai kata yang telah disediakan oleh pengkaji. Semasa sesi temu bual, pengkaji telah menggunakan pelbagai teknik untuk melancarkan dalam proses temu bual ini. Sebagai contoh, bagi

leksikal ‘mata’, pengkaji akan mengajukan soalan “Pak cik, ini panggil apa?” sambil pengkaji tunjukkan jari ke arah mata.

Kaedah rakaman turut dimanfaatkan dalam kajian ini. Menerusi kaedah ini maklumat yang diperolehi akan dapat disimpan dengan lebih lama (sebagai rujukan). Data lisan yang bermutu dan lengkap dapat diperolehi dengan cara merakamkan perbualan yang disertai pemerhatian ikut serta (Labov, 1972: 13). Kajian ini menerapkan kaedah rakaman secara sedar yang mana informan diajukan soalan dan perbualan itu dirakam. Rakaman perbualan ini kemudiannya ditranskripsikan ke dalam bentuk simbol-simbol fonetik berasaskan lambang fonetik Amerika (APA). Teknik transkripsi secara langsung turut digunakan semasa proses temu-bual sedang berlangsung.

Kaedah pemerhatian ikut serta turut digunakan oleh pengkaji bagi memastikan kesahihan ujaran informan. Dalam hal ini, pengkaji akan turut serta dalam perbualan sambil mencatatkan serba sedikit maklumat yang berkaitan. Perkataan yang kurang jelas didengari akan diajukan kembali oleh pengkaji kepada informan.

Pemaparan data dan analisis data

Kajian ini adalah berlandaskan pendekatan struktural. Pemilihan pendekatan ini sebenarnya didasarkan pada beberapa hipotesis umum yang terdapat dalam pendekatan ini. Pertama, kaedah yang dipakai dalam pendekatan ini adalah bersifat empiris (induktif). Berdasarkan kaedah ini, sejumlah korpus bahasa yang diperolehi digeneralisasikan secara sistematik. Kedua, bahasa itu adalah ujaran dan kemudian barulah tulisan. Jadi, yang diteliti dan dicatat ialah bahasa lisan. Ketiga, bahasa merupakan satu produk yang terdiri daripada unsur bunyi dan makna. Keempat, klasifikasi bunyi berdasarkan distribusinya. Pemilihan pendekatan ini adalah wajar kerana sesuai dengan tujuan kajian.

Dapatan kajian

Dalam bahagian ini, pengkaji akan memaparkan penyebaran dan kesejajaran bunyi vokal berdasarkan ketinggian lidah iaitu vokal tinggi, separuh tinggi, separuh rendah, rendah, dan vokal tengah serta diftong sama ada pada awal, tengah, atau pada akhir kata dipaparkan mengikut kawasan. Seterusnya membuat pengelompokan hasil daripada perbandingan yang dilakukan ini.

Penyebaran dan kesejajaran vokal

Dalam kawasan kajian ini terdapat kawasan yang mempunyai 8 bunyi vokal, 7 bunyi vokal dan 6 bunyi vokal. Kawasan yang mempunyai 8 bunyi vokal iaitu [i, u, e, o, E, □, a, ↔] ialah MKDA. Kawasan yang mempunyai 7 bunyi vokal iaitu [i, u, e, o, □, a, ↔] ialah MKO dan kawasan yang mempunyai 6 bunyi vokal iaitu [i, u, e, o, a, ↔] ialah MKM, MKMT, MKDT, MKI, dan MKB. Perbandingan penyebaran dan kesejajaran bunyi vokal ini berdasarkan ketinggian lidah iaitu vokal tinggi, separuh tinggi, separuh rendah, rendah, dan vokal tengah pada posisi awal, tengah dan akhir kata boleh dilihat dalam Jadual 1.

a. Bunyi vokal tinggi

Dalam Jadual 1, bunyi vokal tinggi depan dan belakang dalam kawasan kajian ialah [i] dan [u]. Bunyi vokal depan tinggi [i] terdapat dalam semua kawasan kajian. Bunyi [i] pada posisi awal dan

tengah kata terdapat dalam semua kawasan kajian tanpa memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain. Pada posisi akhir kata pula, bunyi ini tidak wujud dalam MKB. Dalam MKB bunyi ini sejajar dengan bunyi [ih] dan [ey]. Di MKMT dan MKDA bunyi [i] dalam perkataan tertentu sejajar dengan [e] manakala dalam perkataan lain tidak memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain. Dalam MKM, MKDT, dan MKI vokal ini sejajar dengan [ey] dalam perkataan tertentu dan tidak memperlihatkan kesejajaran dengan vokal yang lain dalam perkataan yang lain.

Jadual 1. Penyebaran Bunyi [i]

Posisi Kawasan	Awal Kata	Tengah Kata	Akhir Kata
Mukah	[i-]	[-i-]	[-i, -ey]
Matu	[i-]	[-i-]	[-i, -e]
Dalat	[i-]	[-i-]	[-i, -ey]
Igan	[i-]	[-i-]	[-i, -ey]
Oya	[i-]	[-i-]	[-i]
Balingian	[i-]	[-i-]	[-ih, -ey]
Daro	[i-]	[-i-]	[-i, -e]

Contoh 1, menunjukkan bahawa bunyi [i] pada akhir kata dalam perkataan tertentu di enam kawasan yang lain adalah sejajar dengan bunyi [ih] dalam MKB. Bunyi [i] dalam perkataan tertentu yang lain untuk ‘pipi’ sejajar dengan [ey] dalam MKM, MKDT, MKI, dan MKB dan sejajar dengan [e] dalam MKMT dan MKDA. Kehadiran bunyi [ih] pada akhir kata dalam MKB memperlihatkan ciri tersendiri yang dimiliki oleh kawasan ini dan bunyi [e] pada akhir kata dalam MKMT dan MKDA memperlihatkan kedua-dua kawasan ini dari kelompok yang sama.

Contoh 1:

<u>BMS</u>	<u>MKM</u>	<u>MKMT</u>	<u>MKDT</u>	<u>MKI</u>	<u>MKO</u>	<u>MKB</u>	<u>MKDA</u>
‘ekor’	[ikoΩ]	[ikoy]	[ikoy]	[ikoy]	[ikioΩ]	[ikioΩ]	[ikoy]
‘gusi’	[/ip]	[/ip]	[/ip]	[/ip]	[/ip]	[/ip]	[/ip]
‘bersih’	[b↔⊗↔si]	[b↔rsi]	[b↔rsi]	[b↔⊗si]	[b↔⊗↔si]	[b↔⊗↔sih]	[b↔⊗si]
‘pipi’	[pipey]	[pipe]	[pipey]	[pipey]	[pipi]	[pipey]	[pipe]

Bunyi vokal tinggi belakang [u] terdapat dalam semua kawasan kajian. Bunyi vokal [u] pada posisi awal dan tengah kata terdapat di semua kawasan, sementara bunyi ini pada posisi akhir kata tidak terdapat MKB. Dalam perkataan tertentu bunyi [u] pada awal dan tengah kata wujud dalam semua kata tanpa memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain. Bunyi [u] dalam perkataan tertentu dalam MKM, MKMT, MKDT, MKI, MKO, dan MKDA wujud pada posisi akhir kata tanpa memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain. Namun begitu, pada posisi akhir kata bunyi [u] sejajar dengan [o] dalam perkataan tertentu di MKM, MKMT, dan MKO dan tidak memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain bagi perkataan yang lain. Bagi MKM, MKI, dan MKB, dalam perkataan tertentu bunyi [u] sejajar dengan [aw], manakala dalam perkataan lain bunyi [u] sejajar dengan [oΩ] di MKDT dan MKB serta sejajar dengan [□] dalam MKDA lihat Jadual 2.

Jadual 2. Penyebaran Bunyi [u]

Posisi Kawasan	Awal Kata	Tengah Kata	Akhir Kata
Mukah	[u-]	[-u-]	[-u, -o, -aw]
Matu	[u-]	[-u-]	[-u, -o]
Dalat	[u-]	[-u-]	[-u, oΩ]
Igan	[u-]	[-u-]	[-u, -aw]
Oya	[u-]	[-u-]	[-u, -o]
Balingian	[u-]	[-u-]	[-oΩ, -aw]
Daro	[u-]	[-u-]	[-u, -□]

Contoh 2 menunjukkan kehadiran bunyi [u] pada posisi awal dan tengah kata, dan kesejajaran bunyi [u] dengan [o], [oΩ], [aw], dan [□] pada posisi akhir kata dalam perkataan tertentu. Dalam kawasan kajian kesejajaran bunyi [u] pada akhir kata dengan bunyi [o] MKM dan MKO, sejajar dengan [oΩ], sejajar dengan [aw] dalam MKM, MKI, dan MKB, sejajar dengan [□] dalam MKDA memperlihatkan ciri tersendiri yang dimiliki oleh kawasan tersebut.

Contoh 2:

<u>BMS</u>	<u>MKM</u>	<u>MKMT</u>	<u>MKDT</u>	<u>MKI</u>	<u>MKO</u>	<u>MKB</u>	<u>MKDA</u>
‘kepala’	[uloΩ]	[uloΩ]	[uloΩ]	[uloΩ]	[uloΩ]	[uloΩ]	[ul□]
‘minum’	[tut↔N]	[tut↔N]	[tutaN]	[tutaN]	[tut↔N]	[tutaN]	[tut↔N]
‘debu’	[dabo]	[d↔bu]	[d↔bu]	[d↔bu]	[d↔bo]	[daboΩ]	[d↔bu]
‘siku’	[sikaw]	[siko]	[sikoΩ]	[sikaw]	[siku]	[basikaw]	[sik□]

Contoh 2 dalam perkataan tertentu yang diberikan, menjelaskan bahawa bunyi [u] pada akhir kata adalah sejajar dengan bunyi [o] dan [oΩ]. Kehadiran bunyi [oΩ] dalam MKB pada akhir kata pada perkataan ‘debu’ ini memaparkan bahawa kawasan Balingian mempunyai ciri tersendiri berbanding dengan kawasan lain.

b. Bunyi vokal separuh tinggi

Bunyi vokal separuh tinggi depan dan belakang ialah [e] dan [o]. Bunyi vokal ini terdapat dalam semua kawasan kajian. Bunyi vokal separuh tinggi depan [e] hanya hadir pada posisi tengah dan akhir kata. Kehadiran bunyi [e] pada posisi tengah kata terdapat dalam semua kawasan tanpa memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain, manakala pada posisi akhir kata bunyi [e] hanya terdapat dalam kawasan MKMT, MKDT, MKI, MKO, dan MKDA tanpa memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain. Namun begitu, didapati dalam perkataan tertentu bunyi [e] pada akhir kata adalah sejajar dengan bunyi [ay], [i], dan [E] dalam kawasan MKM, MKB dan MKDA dan tidak memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain dalam perkataan yang lain lihat Jadual 3.

Jadual 3, memperlihatkan bahawa bunyi [e] pada posisi tengah kata terdapat dalam semua kawasan kajian tanpa memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain. Pada posisi akhir kata pula, bunyi [e] hanya terdapat dalam kawasan kajian MKMT, MKDT, MKI, dan MKO tanpa memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain tetapi memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi [i] dalam MKM, [ay] dalam MKB, dan [E] dalam MKD dalam perkataan tertentu dan tidak memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain dalam perkataan yang lain

(sila rujuk contoh 3). Contoh 3 memperlihatkan kesejajaran bunyi [e] dengan bunyi [i] dalam MKM dan [ay] dalam MKB pada posisi akhir kata dalam perkataan tertentu dan contoh kesejajaran bunyi [e] pada posisi akhir kata dalam perkataan lain dengan bunyi [E] dalam MKDA (sila rujuk contoh 4).

Jadual 3. Penyebaran Bunyi [e]

Posisi Kawasan	Awal Kata	Tengah Kata	Akhir Kata
Mukah	-	[-e-]	[-i]
Matu	-	[-e-]	[-e]
Dalat	-	[-e-]	[-e]
Igan	-	[-e-]	[-e]
Oya	-	[-e-]	[-e]
Balingian	-	[-e-]	[-ay]
Daro	-	[-e-]	[-e, -E]

Contoh 3:

<u>BMS</u>	<u>MKM</u>	<u>MKMT</u>	<u>MKDT</u>	<u>MKI</u>	<u>MKO</u>	<u>MKB</u>	<u>MKDA</u>
‘taji’	[ta—(i)]	[ta—(e)]	[ta—(e)]	[ta—(e)]	[ta—(e)]	[ta—(ay)]	[ta—(e)]

Bunyi vokal separuh tinggi belakang [o] hanya hadir pada posisi tengah dan akhir kata. Bunyi [o] pada posisi tengah kata terdapat dalam semua kawasan tanpa memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain. Kehadiran bunyi [o] pada posisi akhir juga tidak memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal lain, tetapi dalam perkataan yang lain bunyi [o] memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi [u] dalam MKM, MKMT, MKDT, MKI, dan MKDA, sejajar dengan bunyi [oΩ] dalam MKM, MKMT, MKDT, MKI, MKO, dan MKB, sejajar dengan bunyi [aw] dalam MKM, MKI, dan MKB, dan sejajar dengan bunyi [□] dalam MKO dan MKDA dalam perkataan tertentu dan tidak memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal lain dalam perkataan yang lain. Contoh kesejajaran bunyi [o] dengan [u], [oΩ], [aw], dan [□] pada posisi akhir kata dalam perkataan tertentu boleh dirujuk pada contoh 2. Jadual 4 memperlihatkan kehadiran bunyi [o] pada posisi tengah kata dan kesejajaran bunyi ini dengan [u], [oΩ], [aw] dan [□].

Jadual 4. Penyebaran Bunyi [o]

Posisi Kawasan	Awal Kata	Tengah Kata	Akhir Kata
Mukah	-	[-o-]	[-o, -u, -oΩ, -aw]
Matu	-	[-o-]	[-o, -u, -oΩ]
Dalat	-	[-o-]	[-o, -u, -oΩ]
Igan	-	[-o-]	[-o, -u, -oΩ, -aw]
Oya	-	[-o-]	[-o, -oΩ, -□]
Balingian	-	[-o-]	[-oΩ, -aw]
Daro	-	[-o-]	[-o, -u, -□]

c. Bunyi vokal separuh rendah

Bunyi vokal separuh rendah depan dan belakang ialah [E] dan [□]. Bunyi vokal separuh rendah depan [E] hanya terdapat dalam MKDA tanpa memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal

yang lain tetapi memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi [i] dalam MKM, [e] dalam MKMT, MKDT, MKI, MKO, dan MKDA, dan [ay] dalam MKB dalam perkataan tertentu dan tidak memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal lain dalam perkataan yang lain (sila rujuk contoh 4). Jadual 5 memperlihatkan kehadiran bunyi ini pada posisi akhir kata dan kesejajaran bunyi ini dengan bunyi [i], [e], dan [ay] pada posisi akhir kata dalam perkataan tertentu.

Jadual 5. Penyebaran Bunyi [E]

Posisi Kawasan	Awal Kata	Tengah Kata	Akhir Kata
Mukah	-	-	[-i]
Matu	-	-	[-e]
Dalat	-	-	[-e]
Igan	-	-	[-e]
Oya	-	-	[-e]
Balingian	-	-	[-ay]
Daro	-	-	[-e, -E]

Contoh 4:

<u>BMS</u>	<u>MKDA</u>	<u>MKMT</u>	<u>MKDT</u>	<u>MKI</u>	<u>MKO</u>	<u>MKB</u>
'perut'	[naE]	[na/e]	[na/e]	-	[na/e]	[t↔na/ay]
'tiang'	[diyE]	-	[diye:]	[diye]		

Contoh 4 memperlihatkan kesejajaran bunyi [E] dengan bunyi [e] dan [ay] dalam perkataan tertentu pada posisi akhir kata. Contoh kesejajaran bunyi [E] dengan bunyi [i] pada posisi akhir kata boleh dilihat dalam contoh 3.

Bunyi vokal separuh rendah belakang [ɔ] hanya terdapat dalam MKO dan MKDA pada posisi akhir kata tanpa memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain tetapi bunyi [ɔ], memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi [ow] dalam MKM, MKMT, MKDT, MKI, MKO, dan MKB, [aw] dalam MKM, MKDT, MKI dan MKB, [o] dalam MKMT, MKDT, dan MKO, dan [u] dalam MKM, MKMT, MKDT, MKI, dan MKDA dalam perkataan tertentu dan tidak memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain dalam perkataan yang lain (sila rujuk contoh 5). Kehadiran bunyi [ɔ] dalam dua kawasan ini menunjukkan ciri tersendiri yang dimiliki oleh kedua-dua kawasan ini. Jadual 6 memaparkan kehadiran bunyi [ɔ] pada posisi akhir kata dan kesejajaran bunyi ini dengan bunyi [o], [u], [oΩ], dan [aw] dalam perkataan tertentu.

Jadual 6. Penyebaran Bunyi [ɔ]

Posisi Kawasan	Awal Kata	Tengah Kata	Akhir Kata
Mukah	-	-	[-o, -u, -oΩ, -aw]
Matu	-	-	[-o, -u, -oΩ]
Dalat	-	-	[-o, -u, -oΩ, -aw]
Igan	-	-	[-o, -u, -oΩ, -aw]
Oya	-	-	[-o, -oΩ, -ɔ]
Balingian	-	-	[-oΩ, -aw]
Daro	-	-	[-o, -u, -ɔ]

Contoh 5:

<u>BMS</u>	<u>MKM</u>	<u>MKMT</u>	<u>MKDT</u>	<u>MKI</u>	<u>MKO</u>	<u>MKB</u>	<u>MKDA</u>
'kuku'	[silaw]	[silo]	[silaw]	[silaw]	[siloΩ]	[basikaw]	[sik□]
'tahu'	[ta/aw]	[ta/o]	[ta/aw]	[ta/aw]	[ta/□]	[ta/aw]	[ta/□]
'baju'	[was↔k]	[ba—(o)]	[ba—(o)]	[wa/asa/]	[ba—(o)]	[ba—(ow)]	[ba—(□)]

Contoh 5 kesejajaran bunyi [□] dengan bunyi [o], [aw], dan [oΩ] pada posisi akhir kata dalam perkataan tertentu. Bagi mengetahui contoh perkataan tertentu mengenai kesejajaran bunyi [□] dengan bunyi [u] (sila rujuk contoh 2).

d. Bunyi vokal rendah

Bunyi vokal rendah depan ialah [a]. Bunyi vokal ini terdapat dalam semua kawasan kajian. Bunyi [a], pada posisi awal hadir dalam semua kawasan kajian tanpa memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain tetapi dalam beberapa perkataan tertentu, bunyi [a] adalah sejajar dengan bunyi [↔] dalam MKM dan tidak memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal lain dalam perkataan yang lain. Pada posisi tengah kata pula dalam beberapa leksikal tertentu, bunyi [a] adalah sejajar dengan bunyi [↔] dalam semua kawasan dan tidak memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain dalam perkataan yang lain. Bunyi [a] pada posisi akhir kata juga, tidak memperlihatkan sebarang kesejajaran dengan bunyi vokal lain dalam MKM, MKDT, MKI, MKO, dan MKB tetapi memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi [ah] dalam MKMT dan MKDA dalam perkataan tertentu dan tidak memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal lain dalam perkataan yang lain. Jadual 7 memaparkan penyebaran bunyi [a] dan kesejajaran bunyi ini dengan [↔] pada posisi awal dan tengah kata dan sejajar dengan [ah] pada posisi akhir kata.

Jadual 7. Penyebaran Bunyi [a]

Posisi Kawasan	Awal Kata	Tengah Kata	Akhir Kata
Mukah	[a-, ↔-]	[-a-, ↔-]	[-a]
Matu	[a-]	[-a-, ↔-]	[-ah]
Dalat	[a-]	[-a-, ↔-]	[-a]
Igan	[a-]	[-a-, ↔-]	[-a]
Oya	[a-]	[-a-, ↔-]	[-a]
Balingian	[a-]	[-a-, ↔-]	[-a]
Daro	[a-]	[-a-, ↔-]	[-ah]

Contoh 6:

<u>BMS</u>	<u>MKM</u>	<u>MKMT</u>	<u>MKDT</u>	<u>MKI</u>	<u>MKO</u>	<u>MKB</u>	<u>MKDA</u>
'belakang'	[buta]	[butah]	[buta]	[buta]	[buta]	[buta]	[butah]
'mata'	[mata]	[matah]	[mata]	[mata]	[mata]	[mata]	[matah]
'suami'	[sawa]	[sawah]	[sawa]	[sawa]	[sawa]	[sawa]	[sawah]

Contoh 6 menjelaskan bahawa bunyi [a], pada posisi akhir kata adalah sejajar dengan bunyi [ah] dalam MKMT dan MKDA. Bagi mengetahui contoh kesejajaran bunyi [a], dengan [e] pada posisi awal dan tengah dalam perkataan tertentu (sila rujuk contoh 7).

e. Bunyi vokal tengah

Bunyi vokal tengah [↔] terdapat dalam semua kawasan kajian. Bunyi vokal [↔] pada posisi awal kata hanya terdapat dalam MKM tanpa memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain tetapi memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi [a] dalam MKM, MKDT, MKI, MKO, dan MKB dalam perkataan tertentu dan tidak memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal lain dalam perkataan lain. Bunyi [↔], pada posisi tengah kata juga tidak memperlihatkan sebarang kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain tetapi dalam perkataan tertentu memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal [a]. Kehadiran bunyi [↔] pada posisi akhir kata hanya terdapat dalam MKMT dan tidak memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain. Jadual 8, memaparkan kehadiran bunyi [↔] pada setiap posisi kata dan kesejajaran bunyi [↔] dengan bunyi [a] pada posisi awal dan tengah kata dalam perkataan tertentu.

Jadual 8. Penyebaran Bunyi [↔]

Posisi Kawasan	Awal Kata	Tengah Kata	Akhir Kata
Mukah	[a-, ↔-]	[-a-, ↔-]	-
Matu	-	[-a-, ↔-]	[↔]
Dalat	[a-]	[-a-, ↔-]	-
Igan	[a-]	[-a-, ↔-]	-
Oya	[a-]	[-a-, ↔-]	-
Balingian	[a-]	[-a-, ↔-]	-
Daro	-	[-a-, ↔-]	-

Contoh 7:

BMS	MKM	MKMT	MKDT	MKI	MKO	MKB	MKDA
‘lelaki’	[↔lay]	[tolay]	[alay]	[alay]	[alay]	[an↔lay]	[lay]
‘memberi’	[m↔nikaw]	[m↔nikaw]	[m↔nikaw]	[tu—(uh)]	[manikaw]	[manikaw]	[m↔nikaw]
‘kayuh’	[b↔pala]	[p↔p↔lah]	[pap↔la]	[b↔p↔la]	[pap↔la]	[pap↔la]	[p↔p↔lah]

Contoh 7 memperlihatkan dalam perkataan tersebut, bunyi [↔] pada posisi awal dan tengah kata sejajar dengan bunyi [a].

f. Bunyi diftong

Bunyi diftong dalam semua kawasan adalah sama kerana kehadiran bunyi diftong ini hanya terdapat pada posisi akhir kata. Bunyi diftong yang terdapat dalam semua kawasan ialah [oy], [aw], dan [ay]. Jadual 9 memaparkan penyebaran bunyi diftong pada posisi akhir kata dalam semua kawasan dan contoh penyebaran bunyi ini boleh dirujuk pada bahagian penyebaran bunyi diftong.

Jadual 9. Penyebaran Bunyi Diftong [-oy, -aw, dan -ay]

Posisi Kawasan	Awal Kata	Tengah Kata	Akhir Kata
Mukah	-	-	[-oy, -aw, -ay]
Matu	-	-	[-oy, -aw, -ay]
Dalat	-	-	[-oy, -aw, -ay]
Igan	-	-	[-oy, -aw, -ay]
Oya	-	-	[-oy, -aw, -ay]
Balingian	-	-	[-oy, -aw, -ay]
Daro	-	-	[-oy, -aw, -ay]

Pengelompokan kawasan

Berdasarkan beberapa perbincangan tentang tujuh kawasan kajian ini, pengelompokan secara sinkronik dengan hanya melihat hubungan jauh varian semasa tanpa dibandingkan dengan bentuk purba cuba dilakukan dalam bahasa Melanau di Sarawak. Pengelompokan ini dibuat berdasarkan hasil analisis yang dibincangkan dalam perbandingan bunyi vokal varian semasa yang dibandingkan. Sebelum membuat pengelompokan, terlebih dahulu ulasan daripada analisis perbandingan vokal disimpulkan mengikut jenis bunyi iaitu vokal bagi memudahkan untuk membuat pengelompokan.

Dalam analisis penyebaran dan perbandingan vokal yang telah dilaksanakan, terdapat kawasan kajian yang mempunyai 8 bunyi vokal, 7 bunyi vokal dan 6 bunyi vokal. Kawasan yang mempunyai 8 bunyi vokal iaitu [i, u, e, o, E, □, a, ↔] ialah MKDA. Kawasan yang mempunyai 7 bunyi vokal iaitu [i, u, e, o, □, a, ↔] ialah MKO dan kawasan yang mempunyai 6 bunyi vokal iaitu [i, u, e, o, a, ↔] ialah MKM, MKMT, MKDT, MKI, dan MKB. Analisis Perbandingan penyebaran dan kesejajaran bunyi vokal ini berdasarkan ketinggian lidah iaitu vokal tinggi, separuh tinggi, separuh rendah, rendah, dan vokal tengah. Bunyi vokal depan tinggi [i] terdapat dalam semua kawasan kajian. Bunyi [i] pada posisi awal dan tengah kata terdapat dalam semua kawasan kajian tanpa memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain. Pada posisi akhir kata pula, bunyi ini tidak wujud dalam MKB. Dalam MKB bunyi ini sejajar dengan bunyi [ih] dan [ey]. Di MKMT dan MKDA bunyi [i] dalam perkataan tertentu sejajar dengan [e]. Dalam MKM, MKDT, dan MKI vokal ini sejajar dengan [ey].

Bunyi vokal separuh tinggi depan [e] hanya hadir pada posisi tengah dan akhir kata. Kehadiran bunyi [e] pada posisi tengah kata terdapat dalam semua kawasan. Pada posisi akhir kata bunyi [e] hanya terdapat dalam kawasan MKMT, MKDT, MKI, MKO, dan MKDA tanpa memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain. Namun begitu, didapati dalam perkataan tertentu bunyi [e] pada akhir kata adalah sejajar dengan bunyi [ay], [i], dan [E] dalam kawasan MKM, MKB dan MKDA dan tidak memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain dalam perkataan yang lain.

Bunyi vokal separuh rendah depan [E] hanya terdapat dalam MKDA tanpa memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain tetapi memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi [i] dalam MKM, [e] dalam MKMT, MKDT, MKI, MKO, dan MKDA, dan [ay] dalam MKB dalam perkataan tertentu dan tidak memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal lain dalam perkataan yang lain.

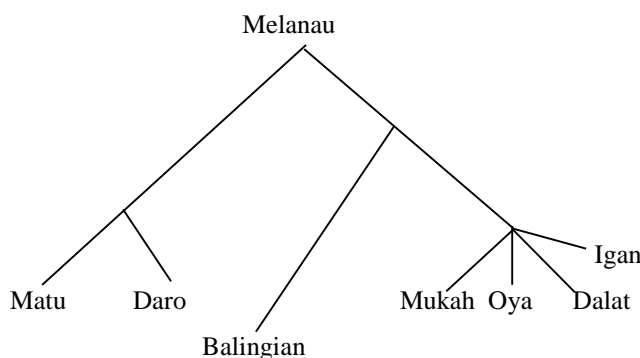
Bunyi vokal rendah depan [a] hadir pada posisi awal dalam semua kawasan kajian tanpa memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain tetapi bunyi [a] adalah sejajar dengan bunyi [↔] dalam MKM. Pada posisi tengah kata pula bunyi [a] adalah sejajar dengan bunyi [↔] dalam semua kawasan dan tidak memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain dalam perkataan yang lain. Bunyi [a] pada posisi akhir kata juga, tidak memperlihatkan sebarang kesejajaran dengan bunyi vokal lain dalam MKM, MKDT, MKI, MKO, dan MKB tetapi memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi [ah] dalam MKMT dan MKDA dalam perkataan tertentu dan tidak memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal lain dalam perkataan yang lain. Bunyi diftong bagi setiap kawasan kajian adalah [ay, aw, ow] dan hanya hadir pada posisi akhir kata. Jadual 10 memaparkan penyebaran dan perbandingan bunyi vokal dalam semua kawasan kajian.

Jadual 10. Penyebaran dan perbandingan bunyi vokal

Bunyi Vokal	Awal Kata	Tengah Kata	Akhir Kata
i	MKM, MKMT, MKDT, MKB, MKDA	MKM, MKMT, MKDT, MKI, MKO, MKB, MKDA	MKM, MKMT, MKI, MKO, MKDA
u	MKM, MKMT, MKDT, MKI, MKO, MKB, MKDA	MKM, MKMT, MKDT, MKI, MKO, MKB, MKDA	MKM, MKMT, MKI, MKO,
e	-	MKM, MKMT, MKDT, MKI, MKO, MKB, MKDA	MKM, MKMT, MKDT, MKI, MKO, MKB, MKDA
o	-	MKM, MKMT, MKDT, MKI, MKO, MKB, MKDA	MKM, MKMT, MKDT, MKI, MKO, MKB, MKDA
E	-	MKM, MKMT, MKDT, MKI, MKO, MKB, MKDA	MKM, MKMT, MKDT, MKI, MKO, MKB, MKDA
□	-	MKM, MKMT, MKDT, MKI, MKO, MKB, MKDA	MKM, MKMT, MKDT, MKO, MKB, MKDA
a	MKM, MKMT, MKDT, MKI, MKO, MKB, MKDA	MKM, MKMT, MKDT, MKI, MKO, MKB, MKDA	MKMT, MKDT, MKDA
↔	MKM	MKM, MKMT, MKDT, MKI, MKO, MKB, MKDA	MKMT

Hasil daripada ulasan yang diberikan secara ringkas, didapati daripada bunyi vokal dalam MKB bunyi vokal tinggi [i] ini sejajar dengan bunyi [ih] dan [ey]. Secara tidak langsung menjelaskan bahawa MKB sememangnya banyak memiliki ciri bunyi yang tersendiri berbanding dengan kawasan lain. Dalam MKMT dan MKDA bunyi [i] dalam perkataan tertentu sejajar dengan [e] dan ini menjelaskan terdapat hubungan yang akrab antara kawasan ini manakala, dalam MKM, MKDT, dan MKI vokal ini sejajar dengan [ey]. Bagi vokal separuh tinggi pula, didapati pada posisi akhir kata bunyi [e] hanya terdapat dalam kawasan MKMT, MKDT, MKI, MKO, dan MKDA tanpa memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi vokal yang lain dan ini telah menjelaskan bahawa kawasan ini boleh dikatakan mempunyai ciri bunyi yang hampir sama berbanding dengan MKB. Namun begitu, didapati dalam perkataan tertentu bunyi [e] pada akhir kata adalah sejajar dengan bunyi [ay], [i], dan [E] dalam kawasan MKM, MKB dan MKDA.

Bunyi vokal separuh rendah depan [E] hanya terdapat dalam MKDA dan ini memaparkan MKDA turut memiliki ciri bunyi yang tersendiri. Bunyi vokal rendah depan [a] pada posisi akhir kata memperlihatkan kesejajaran dengan bunyi [ah] dalam MKMT dan MKDA dalam perkataan memaparkan mengukuhkan lagi hujah bahawa kawasan ini sememangnya banyak persamaan dari segi ciri fonologi. Hasil daripada analisis yang dilakukan maka pengelompokan yang dapat dilakukan adalah seperti yang terdapat dalam Jadual 5.

Rajah 2. Kelompok kawasan kajian

Rajah 2 menggambarkan satu perbandingan hanya pada tahap varian Melanau, iaitu perbezaan secara sinkronik antara tujuh VM di atas. Perbandingan pada tahap sinkronik (tahap rendah) ini telah menghasilkan tiga cabang bahasa Melanau iaitu pertama cabang Matu dan Daro. Kedua cabang Balingian dan ketiga cabang Mukah-Oya-Dalat-Igan. Pewajaran pengkaji membuat pengelompokan ini berdasarkan bukti ciri fonetik, fonologi, dan leksikal yang telah dibincangkan dalam bahagian sebelumnya. Pengelompokan ini hanya melibatkan varian semasa hasil daripada perbandingan vokal dan kesejajaran vokal yang telah dilaksanakan. Pengelompokan ini bersifat sinkronik tanpa melibatkan perbandingan diakronik.

Kesimpulan

Berdasarkan kepada kajian yang dilakukan, jelas menunjukkan bahawa bahasa Melanau ini merupakan salah satu bahasa yang mempunyai ciri-cirinya yang tersendiri dalam tujuh kawasan ini melalui proses fonetik, fonologi, dan leksikal. Di samping itu, berdasarkan penggunaan bunyi vokal dan leksikal juga menunjukkan bahasa Melanau ini berbeza berbanding dengan bahasa lain. Kelainan bahasa ini bolehlah dilihat melalui penyebaran bunyi-bunyi ini yang berlaku sama ada pada awal, tengah, dan akhir kata.

Oleh itu, dengan menerapkan pendekatan struktural ini ternyata dapat memperlihatkan dengan lebih jelas lagi varian yang digunakan dalam masyarakat Melanau ini. Di samping itu, kajian ini turut menambahkan lagi dokumentasi tentang dialek-dialek yang wujud di Malaysia. Sehubungan itu, masyarakat ini juga akan lebih menghargai dialek yang digunakan ini dalam pertuturan seharian.

Rujukan

Abdullah Hassan. (1980). *Linguistik am untuk guru bahasa Malaysia*. Petaling Jaya: Fajar Bakti.
Ahmad Nidzammuddin Sulaiman. (1994). *Politik Sarawak*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

- Aloysius Dris. (1989). Oral tradition: A discussion on some areas of Melanau oral tradition. *The Sarawak Museum Journal*, 40(61), 339-356.
- Asmah Haji Omar. (1975). *Essays on Malaysian linguistics*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Asmah Haji Omar. (1983). *The Malay peoples of Malaysia and their languages*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Asmah Haji Omar. (1994). Bahasa-bahasa bumiputera di Sarawak. *The Sarawak Museum Journal*, 47(68), 145-158.
- Barnes, G. T. (1966). A Melanau curing ceremony (payun) at Mukah. *The Sarawak Museum Journal*, 14(28-29), 87-90.
- Blust, Robert A. (1974). Proto-North Sarawak vowel deletion hypothesis. [Doctoral dissertation, Universiti of Hawaii].
- Cense, A. A., & Uhlenbeck, E. M. (1958). *Critical survey of studies on the languages of Borneo*. 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff.
- Charles, E. Bressler. (1999). *Literary criticism: An introduction to theory and practice*. New Jersey: Prentice Hall College.
- Chou Shu Hsiu. (2002). *A reconstruction of Proto-Melanau*. [Master thesis, Universiti Kebangsaan Malaysia].
- Clayre, I. F. C. S. (1970). Melanau studies. *Borneo Research Bulletin*, 4(1), 12-16.
- Clayre, I. F. C. S. (1970). "The spelling of Melanau (Nee Milano)". *The Sarawak Museum Journal*, 28(5), 330-352.
- Clayre, I. F. C. S. (1975). Grammatical and semantic grouping of Melanau nouns. *The Sarawak Museum Journal*, 23(44), 221-241.
- Fillmore, C. J. (1968). The case for case. In E. Bach & R.T. Harms (Eds.), *Universal in linguistics theory*, New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Harrison, Tom. (1959). The Kelabit and Muruts. Dlm. *The people of Sarawak*. Kuching. hal. 57.
- Human Relations Area Files. (1959). *North Borneo, Brunei & Sarawak*. New Haven.
- Kaharuddin & Rahim Aman. (2011). Hukum bunyi dalam bahasa Indonesia dan Bahasa Makassar. *Jurnal Melayu*, (7), 287-302.
- King, Victor T. (1978). *Essay on Borneo society*. (pnyt). University of Hull Publications. London: Oxford University Press.
- Kroeger, Paul, R. (1998). Language classification in Sarawak: A status report. *The Sarawak Museum Journal*, 53(53), 137-167.
- Ling Roth, H. (pnyt). (1896). *The natives of Sarawak and British North Borneo*. London: Truslove and Hanson.
- Labov, W. (1972). *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania.
- Mahsun. (1995). *Dialektologi diakronis sebuah pengantar*. Yogyakarta: Gadjah Mada Universitas Press.
- Mahsun. (2005). *Metode penelitian bahasa*. Jakarta: Raja Grafindo Persada.
- Mohammed Azlan Mis. (2010). Lingua franca di Sarawak: Aplikasi teori pilihan bahasa. *Journal of Language Studies*, 10(2), 97-114.
- Mohd. Sheffei Abu Bakar. (1991). *Metodologi penyelidikan untuk ekonomi dan bidang-bidang berkaitan*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Morris, H. S. (1989). The Melanau an ethnographic overview. *Sarawak Muzeum Journal*, 40(61), 181-187.

- Newington, P. C. B. (1961). Melanau memories. *The Sarawak Museum Journal*, 10(17-18), 103-107.
- Norfazila Bt. Ab. Hamid. (2014). *Rekonstruksi dan pengelasan bahasa Melanau purba*. [Tesis Doktor Falsafah, Universiti Kebangsaan Malaysia].
- Norfazila Ab. Hamid & Rahim Aman. (2016). Varian Melanau Sarawak: Tinjauan di Melanau Mukah. *Jurnal Melayu*, 15(1), 99-112.
- Norfazila Ab. Hamid & Rahim Aman. (2017). Varian dialek Melayu Tioman-Aur-Pemanggil: Analisis linguistik bandingan. *Gema Online*, 17(2), 219-244.
- Norfazila Ab. Hamid, Norhasliza Ramli & Rahim Aman. (2017). Sistem jaringan komunikasi Langkawi varian Kedawang. *Jurnal Melayu Isu Khas*, 407-418.
- Norfazila Ab. Hamid, Rahim Aman & Shahidi A.H. (2018). Melanau language ancient consonant phoneme. *Dilectologia Revista Electronica*, 20, 21-42.
- Norfazila Ab Hamid. (2019). Inventori fonem dialek Melayu Jugra di Permatang Pasir. *Jurnal Melayu*, 18(1), 29-42.
- Norfazila Ab Hamid. (2020). Varian Melanau Sarawak: Tinjauan di Melanau Igan. *Jurnal Melayu*, 19(2), 321-336.
- Norfazila Ab. Hamid. (2020). Komunikasi lisan dialek Melayu Jugra. *Jurnal Melayu Isu Khas Disember*, (2020), 517-529.
- Norfazila Ab. Hamid, Shahidi A. Hamid, Rahim Aman, Norhasliza Ramli, Zulayti Zakaria & Ery Iswary. (2022). Malay dialect variants in Langkawi: A diachronic perspective analysis. *Journal of Nusantara Studies*, 7(1), 142-167.
- Rahim Aman. (1997). *Perbandingan fonologi dan morfologi bahasa Iban*. [Tesis Sarjana, Universiti Kebangsaan Malaysia].
- Ray, S. H. (1913). The Languages of Borneo. *The Sarawak Museum Journal*, 1(14), 1-196.
- Richards, A. J. N., & Jaro, T. K. (1930). A Vocabulary of Mukah Milano (anonymous). *The Sarawak Museum Journal*, IV(12), 87-130.
- Richards, A. J. N., & Jaro, T. K. (1954). Pasai Siong. *The Sarawak Museum Journal*, 6(19&4), 36-38.
- Salasiah Che Lah, Tarmijr Masron, Azimah Sazali, Ruslan Rainis, Suriati Ghazali, Alias Abd. Ghani & Safarina Abdul Ghafor. (2007). The spatial lexical variation and distribution of Melanau language. *The Sarawak Museum Journal*, 63(84), 41-62.
- Zaini Ozea. (1989). Bahasa Melanau: Suatu tanggapan awal. *The Sarawak Museum Journal*, 4(11), 231-241.
- Terry Eagleton. (1983). *Literary theory: An introduction*. United States: University of Minnesota Press.

¹Pembahagian jangka masa kajian yang dikelaskan oleh pengkaji adalah semata-mata bagi memudahkan pengkaji dan pembaca untuk mengikuti perkembangan kajian yang telah dilaksanakan terhadap VM ini.